

Pedagogia ocasional, una font d'aprenentatge

Mireia Vila

Escola Garbí-Pere Vergés Esplugues

Maria Tarragó

Escola Garbí-Pere Vergés Esplugues

Rosa Ricol

Escola Garbí-Pere Vergés Esplugues

Montserrat Yuste

Fundació Escoles Garbí

Introducció

Els mestres sabem que la vida real —entesa com allò que passa al nostre voltant— és una de les principals fonts d'aprenentatge de tot allò que és significatiu per a l'infant. I com que l'escola ha de ser un context ben integrat a la realitat, no pot quedar al marge de les coses que succeeixen, però cal que adequi totes les situacions de la realitat a l'edat dels infants. D'altra banda, les ciències socials els han de permetre conèixer com són, com viuen, ja sigui aquí o a qualsevol altre part del món. I els han de sensibilitzar sobre la pluralitat i la diversitat que hi ha, i sobre si tots vivim en les mateixes condicions. En aquest context, i en commemoració del Dia Internacional dels Drets dels Infants, celebrat el 20 de novembre passat, els alumnes d'infantil de l'escola Garbí-Pere Vergés d'Esplugues han reflexionat sobre com viuen ells i com ho fan els nens i nenes d'altres llocs del món. L'objectiu no era solament que els infants coneguessin altres indrets i se sensibilitzessin de les realitats d'altres infants, al mateix temps que valoraven el propi entorn, sinó que també preteníem ajudar-los a despertar el seu esperit crític i a saber opinar i respectar les opinions dels altres. Per dur a terme aquesta activitat, van partir de l'anàlisi d'algunes de les imatges del treball *Escoles d'altres mons*, del fotògraf Kim Manresa, imatges a partir de les quals els infants s'han interrogat, han intercanviat opinions, han despertat el seu esperit crític, interioritzant el valor de la solidaritat i l'empatia, al mateix temps que han après a valorar l'art de la fotografia i a gaudir del procés d'aprenentatge.

Què entenem per pedagogia ocasional?

A les escoles Garbí-Pere Vergés,⁴² anomenem pedagogia ocasional aquelles activitats que no estan planificades però que ens permeten treballar els continguts previstos, encara que no sigui en el moment establert prèviament en la seqüència didàctica. Es tracta d'allò que passa al nostre entorn —proper o no— i que ens brinda una oportunitat d'aprenentatge. Pot donar-se a partir d'un fet fortuït i puntual que afecta la persona o el col·lectiu més íntim o d'un esdeveniment d'abast i d'interès més general.

L'ideari del qual bevem és el del pedagog Pere Vergés, hereu i continuador del moviment de renovació pedagògica que va ser l'Escola Nova.⁴³ I les nostres metodologies didàctiques es basen en el diàleg constant amb l'alumnat, amb l'objectiu que aquest senti i estimi l'entorn, la societat i els companys (FEG, 2010). És per això que defensem que l'escola mai ha de quedar al marge de la vida del carrer, del barri o del municipi i, per tant, cal tenir en compte tot estímul extern que arribi, sempre tenint cura de seleccionar i adaptar el tema i el contingut a les situacions significatives i a l'edat dels infants. L'escola esdevé doncs un context ben integrat a la realitat, que no pot quedar al marge de les coses que succeeixen.

Referents teòrics de la nostra pràctica educativa

La nostra proposta s'estructura, per una banda, en el referent de caràcter ideològic que són les finalitats educatives de les Escoles Garbí-Pere Vergés i, per l'altra, en els referents científics que ens diuen com aprenem les persones (Fundació Escoles Garbí, 2010; 2015).

42 Les nostres escoles estan situades una a Esplugues i l'altra a Badalona, i pertanyen a la Fundació Escoles Garbí. Ambdues van ser fundades pel mestre Pere Vergés i Farrés i pel seu fill Robert Vergés i Cadenet, els anys 1965 i 1968, respectivament, i es regeixen pel seu ideari pedagògic. Es tracta, doncs, d'un mateix projecte aplicat a dues escoles. Per a més informació, vegeu <http://www.escolesgarbi.cat/fundacio/>.

43 L'Escola Nova va ser un moviment de renovació pedagògica que es va desenvolupar a inicis del segle xx i va apostar per una pedagogia viva. Tal com ens indica Benejam, aquest moviment va significar una autèntica revolució escolar a Catalunya. Partia de la concepció de l'ensenyament com a peça clau per a la regeneració del país, i es basava en tres principis bàsics: el reconeixement de la dignitat humana, que en termes educatius passava perquè l'alumnat pogués desenvolupar plenament la seva personalitat; el de la defensa de la igualtat, que implicava una escola pública per a tothom, mixta i laica, i en la pràctica d'una convivència basada en la participació i en la responsabilitat com a bases per a un funcionament democràtic (2017).

Pel que fa a l'ideari de Pere Vergés, ell assenyalava com a valors principals de l'escola la capacitat de pensar —que ha d'impulsar l'interès per aprendre, formar l'esperit crític i autocrític i orientar en la tria i la presa de decisions—, de sentir —que ha de permetre generar la il·lusió de viure l'escola i la societat i ajudar a aflorar els sentiments— i la d'estimar —que ha de generar l'acció cooperadora, promoure el treball en equip i valorar el respecte a l'entorn natural i humà. I al seu voltant teixirà les finalitats educatives del centre i les competències d'aprenentatge que se'n deriven.⁴⁴

Amb relació als referents científics que indaguen sobre com aprenem les persones, cal destacar les aportacions de la psicologia, que insisteix en la importància de la interacció de l'infant amb l'entorn com a clau per al seu desenvolupament (Vygotsky, 1978), i més recentment les aportacions que ens arriben del camp de la neurociència. Les dades afirmen que un infant entre 0 i 6 anys evoluciona d'una manera global en aquest entorn, connectant en xarxa tres aspectes: el personal —és a dir, emocions, autonomia i seguretat—, el social —que fa referència a les seves relacions— i l'intel·lectual —que és el que afecta l'adquisició de coneixements. I conclou que les vivències i experiències viscudes en aquesta edat influiran de manera decisiva i directa en el seu desenvolupament (Bueno, 2017; Carpena, 2015). En contextos de comunicació —rics en estímuls i amb referents oberts i flexibles, alhora que conseqüents i fermes—, l'aprenentatge es realitza de manera fluida, destacant les habilitats i ajudant a conèixer i superar limitacions.

D'altra banda, els que treballem amb els infants sabem que allò que els interessa arriba de manera més eficaç, queda en la memòria i serveix de recurs per a aprenentatges posteriors. I aquest interès es veu afavorit per la seva curiositat innata, que Bueno atribueix al fet que «el seu cervell busca i detecta qualsevol novetat que hi hagi o que es produeixi al seu entorn, per interioritzar-la i aprendre'n» (2017: 55). Perquè la clau està en l'aprenentatge, el qual, en termes de neurociència, servirà a aquest infant per adaptar-se i sobreviure en l'ambient en què neix i creix. I serà un aprenentatge global i no compartimentat, ja que els nens i nenes aprenen simultàniament en tots els entorns: a casa, al carrer, en espais socials i culturals i, és clar, a l'escola, on passen bona part del dia.⁴⁵

44 Les competències d'aprenentatge relacionades amb la capacitat de pensar són la comunicativa, la d'aprendre a aprendre, la d'autonomia i iniciativa personal i la científica i matemàtica; les relacionades amb la capacitat de sentir són la competència estètica i la de salut i benestar; i les relacionades amb la capacitat d'estimar són la competència ciutadana, la de respecte i estima, la competència per a la convivència i el compromís i la de respecte i solidaritat (PEC-Escoles Garbí).

45 Tal com assenyala Carpena (2015), un infant d'entre 1 i 5 anys pot estar al centre educatiu un 60 % de les hores de la seva vida desperta. Amb aquesta xifra, veiem la importància de totes les interaccions que el nen i la nena tenen en el context escolar.

També volem fer esment als principis de l'educació indicats per la UNESCO, que expliciten el coneixement actual de com les persones aprenem, i que van molt en sintonia amb les línies metodològiques del projecte pedagògic de la nostra escola, fonamentalment els que assenyalen l'alumnat com a protagonista del seu aprenentatge, que és un aprenentatge social i que no pot menystenir ni les emocions ni les diferències individuals. També pel que fa a la valoració de l'avaluació continuada com a afavoridora de l'aprenentatge, així com la importància de promoure la «connectivitat horitzontal» entre àrees de coneixement i matèries, amb la comunitat i el món en general (Fundació Jaume Bofill, 2012).

És en aquest context on parteix l'activitat que aquí presentem. Es tracta, doncs, d'una activitat que té com a punt de partida la realitat, i que es durà a terme amb una metodologia oberta i amb el rigor que requereix qualsevol pràctica educativa que prengui el màxim i millor aprenentatge. I perquè la realitat és complexa, la nostra proposta metodològica ha d'incloure diversos aspectes, àrees i àmbits. Els uns influiran en el creixement personal —sobretot les pròpies emocions i els valors—, d'altres en la socialització —fomentada pel treball cooperatiu i la interacció— i uns altres en l'adquisició de coneixement —relatius a totes les àrees però sobretot fent incís en l'aspecte social i en l'art. En definitiva, a banda de l'assoliment de conceptes, contribuirà a formar la base intel·lectual, social i moral de l'infant d'una manera creativa i natural.

Descripció de la pràctica

L'activitat que aquí presentem sorgeix a partir de dos fets. Per una banda, de la commemoració del Dia Internacional dels Drets dels Infants —celebrat el 20 de novembre passat i que l'escola treballa cada any amb activitats diverses— i, per l'altra, d'una proposta que ens arriba de l'Ajuntament d'Esplugues. Es tracta del projecte *Escoles d'altres mons*,⁴⁶ que és una exposició itinerant de la Diputació de Barcelona que té com a objectiu aprofundir i conscienciar la població sobre valors com ara el dret a l'educació, la solidaritat, la tolerància i la diversitat. És, doncs, una oportunitat de conèixer i aprendre, que l'equip de mestres valorem que no podem deixar escapar.

Engueguem, doncs, l'activitat a totes les aules d'educació infantil de l'escola, i en cada una d'elles es du a terme tenint en compte també els interessos dels alumnes i posant el pes en alguns dels aspectes anticipats en la planificació de l'activitat.

L'objectiu que ens marquem és que els infants reflexionin sobre com viuen ells i com ho fan els nens i nenes d'altres llocs del món. El que pretenem és sensibilitzar-los

46 Per a més informació, vegeu el següent link: <https://www.diba.cat/web/educacio/recursos/jornades/escolesam>.

sobre les diferents realitats que existeixen arreu. Tot i que ho plantegem sempre com un aprenentatge global, el pes de les ciències socials en aquesta activitat és gran, ja que aquest coneixement els ha de permetre tenir informació de com són i com viuen altres infants —ja sigui aquí o a qualsevol altra part del món—, i els ha de sensibilitzar sobre la pluralitat i la diversitat que hi ha i valorar les condicions de cadascú.

L'activitat comença amb la selecció —per part de les mestres d'educació infantil— d'una fotografia de Kim Manresa que ens ha de permetre treballar diversos àmbits i àrees, i que per tant pot esdevenir una proposta global i d'aprenentatge no compartimentat.

Objectius de l'activitat

Els objectius que ens vam plantejar van ser:

- Sentir que es pertany a un grup social divers, participant-hi activament, gaudint i utilitzant els elements propis amb la finalitat de conèixer experiències, històries i símbols de la cultura pròpia.
- Crear i representar diferents històries, de manera individual i col·lectiva, mitjançant l'exploració a través de les paraules i les imatges, amb la finalitat de representar i evocar aspectes de la realitat viscuda, coneguda o imaginada.
- Participar en situacions habituals de comunicació, mitjançant l'escolta activa i l'ús d'estratègies per fer-se comprendre i comprendre els altres quan s'expressen verbalment, adoptant una actitud positiva i de respecte.
- Interpretar, expressar i comunicar fets, sentiments i emocions, per mitjà dels llenguatges corporal, verbal, gràfic, musical, audiovisual i plàstic.

I aquests objectius estaven directament relacionats amb dues de les finalitats educatives (o competències que ha d'assolir l'alumnat) de la nostra escola pel que fa a aquesta etapa, que són:

- Participar activament en grups socials diversos utilitzant els hàbits, actituds, rutines i normes pròpies i reconeixent experiències, històries i símbols de la cultura pròpia del país, generant actituds de confiança i respecte per les diferències, amb la finalitat de reforçar el sentiment de pertinença i arrelament al grup social.
- Resoldre situacions comunicatives en diferents contextos mitjançant l'ús del llenguatge corporal, verbal, matemàtic, gràfic, musical, audiovisual i plàstic,

amb la finalitat d'expressar-se i comprendre les intencions comunicatives d'altres infants i persones adultes.

Continguts treballats

Els continguts a treballar van ser els que detallem a continuació:

- Ús de la llengua oral per evocar i relatar fets, per expressar i comunicar idees, desigs i sentiments, com a forma d'aclarir, organitzar i accedir al propi pensament, per regular la pròpia conducta i la dels altres.
- Gaudi i valoració de l'experiència.
- Valoració positiva del treball en equip, sense personalitzar en un mateix.
- Explicació dels processos i dels resultats, evocant l'experiència realitzada i valorant les aportacions dels altres.
- Predisposició per realitzar les diferents activitats proposades en un ambient especial.

Avaluació

Vam distingir dos tipus d'avaluació:

1. Avaluació (per part del professorat): els mestres valoraran fonamentalment l'aspecte emocional i l'actitud davant dels aprenentatges i els valors. Els indicadors seran els següents («L'alumne...»):
 - ... es mostra interessat en l'activitat, participa i aporta idees.
 - ... se sensibilitza amb la realitat aliena.
 - ... mostra curiositat per conèixer i saber més coses.
 - ... gaudeix de l'aprenentatge.
 - ... respon correctament a peticions i preguntes amb sensibilitat.
 - ... interioritza nous mots per expressar emocions i situacions.
2. Autoavaluació i coavaluació (per part de l'alumnat): reflexionarà i valorarà l'actitud, l'emoció o l'aprenentatge propi i dels altres —aquesta és una pràctica habitual dels alumnes de l'escola des de ben petits. Amb diferents suports o

recursos, normalment simbòlics, en acabar l'activitat els nens i nenes manifesten la seva opinió sobre el desenvolupament i el resultat de la sessió responnent unes preguntes que pretenen assolir la màxima objectivitat possible.

Metodologia emprada i desenvolupament de l'activitat

La metodologia principal que vertebrava l'activitat és la reflexió conjunta a partir de tota una sèrie de preguntes i converses guiades.

S'inicia l'activitat a partir de la presentació i anàlisi de la fotografia de l'artista Kim Manresa, i plantejant preguntes com: què hi surt a la fotografia?, qui és aquesta nena?, està contenta?, on és?, quina mena de moble és el que apareix?, s'assembla a algun dels nostres espais?, t'agrada aquest lloc?, què hi podríem estar fent? Posem un títol a la fotografia...

La conversa amb els infants és molt creativa. Els nens relacionen el que veuen amb allò que saben. Però, a més, es fixen en aspectes de l'obra i destaquen l'absència de color, els tons de grisos, el que perceben com a ombres... i arriben a algunes conclusions. Però la sorpresa i les emocions es desperten quan saben que aquesta fotografia mostra la biblioteca d'una escola de Guatemala. Una realitat que els fa valorar el que tenen, i que pensen que ha de ser un dret de tots els nens i nenes del món.

Totes aquestes preguntes donaran peu a una conversa que flueix segons les respostes dels infants, on es despertaran les emocions, les quals tenen el seu perquè, i ens fa compartir aquests sentiments amb el grup. També les qüestions s'encaminen a treballar el pensament crític i ètic tot reflexionant sobre les opinions que es van expressant. Aquest vessant emocional es treballarà també a partir de la música, que actuarà com a teló de fons i que s'emprarà per al visionat i l'anàlisi de la fotografia.

En acabat, aquestes preguntes seran la plataforma per treballar els valors, com l'empatia, la compassió, la valoració del que cada un té, l'esforç, la superació... Al llarg de la conversa s'intueixen tota una sèrie de valors socials que s'han d'assumir com a propis i que contribuiran a la convivència. La sessió desenvolupada servirà de referència per tractar situacions quotidianes que després es produiran.

Àrees o llenguatges treballats

Tal com ja hem indicat, aquesta activitat ens va permetre treballar diferents àrees de coneixement, que són les que detallem a continuació:

- Coneixement social: aquest havia de permetre a l'alumnat conèixer la manera de viure de la gent d'altres llocs del món. En el cas d'aquesta activitat, vam plantejar-los tot de preguntes que els orientessin cap a la realitat del país

que mostrava la fotografia, que era Guatemala, com són: on és?, quin idioma parlen?, tenen muntanyes, rius, mar...?, totes aquestes dades on les trobarem?, arriben el nens de Guatemala a la informació tan fàcilment com nosaltres?, tenen Internet?, a la seva biblioteca, hi trobarien les respostes com nosaltres?...

- Art: en algunes classes, la reflexió sobre l'obra d'art fotogràfica va sorgir espontàniament. En d'altres, va ser el mateix mestre el que va guiar l'alumnat cap a la valoració artística de la fotografia, comentant l'emoció que desperta, l'absència de color, el detall, l'espai, la distribució d'elements, la dificultat que comporta fer una bona fotografia, i fins i tot algun grup va valorar la diferència entre una fotografia i un dibuix o un quadre.
- Comunicació oral: aquesta es va treballar al llarg de tota l'activitat a partir d'escoltar els altres, fer un discurs coherent i entenedor, respondre al paper de receptor o emissor i, finalment, a partir de relacionar el contingut del relat amb el tema que es treballa.
- Llenguatge visual i plàstic: en alguna classe va sorgir la proposta de dibuixar o fotografiar una part de la biblioteca de l'escola per poder analitzar les condicions de tots dos espais: el que mostra la imatge de l'escola de Guatemala i l'espai de la pròpia escola.

4. Conclusions

Un cop finalitzades les diferents activitats, i analitzant com es van desenvolupar en cadascuna de les classes, vam concloure que es va donar en l'alumnat una presa de consciència pel que fa a la realitat percebuda, així com sobre les possibles accions a prendre respecte a aquells que no tenen les mateixes possibilitats i els recursos que nosaltres.

Pel que fa a la realitat percebuda, totes les classes van aplegar les seves impressions i van finalitzar l'activitat sintetitzant allò après en una frase: «Els nens i nenes determinem que tots els nens del món han de tenir una escola plena de llibres, jardins, joguines i on puguin aprendre».

Amb relació a les possibles accions a prendre, a cadascuna de les classes es va analitzar què fan els infants de l'escola per ajudar altres nens que no tenen la situació que es viu a Catalunya, i van sorgir les idees següents: explicar-ho a les famílies, enviar llibres a Guatemala, fer dibuixos perquè els infants d'allà estiguin contents, explicar-ho als nens més grans... Tot accions orientades vers la solidaritat i la col·laboració.

En definitiva: un cop finalitzada i valorada l'activitat, les mestres concloem que aquesta va ser una veritable font de coneixement, d'aprenentatge i de creixement personal i social tant per als nostres alumnes com per a nosaltres mateixes.

Bibliografia

BENEJAM, P. (2014). *Quina educació volem?* Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

BUENO, D. (2017). *Neurociència per a educadors*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

CARPENA, A. (2015). *L'educació en l'empatia és possible*. Vic: Eumo.

FUNDACIÓ ESCOLES GARBÍ (2010). *Projecte Pedagògic Fundació Escoles Garbí*.

— (2015). *Projecte Pedagògic Fundació Escoles Garbí*.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (2012). «Els set principis de l'aprenentatge». Traducció i adaptació a partir dels continguts de *The Nature of Learning: Using Research to Inspire Practice*, OECD Publications, 2010. http://www.fbofill.cat/sites/default/files/ILE_%20Els%207%20principis%20de%20l%27aprenentatge_0.pdf.

VYGOTSKY, L. S. (1978). *Mente y sociedad*. Cambridge, Mass.: Universitat de Harvard.